

Detektiiv Liiv on tänapäeval nagu salanaine, kellest ei kõlba kõneleda

On aasta 1894, Juhan Liiv ärkab Tartu vaimuhaiglas ja on voodisse kinni seotud. Ruumi saabuvad põetajad, kes vabastavad Liivi käed ja jalad. Seepeale põgeneb Liiv haiglast.

Umbes niimoodi algas režissöör Jaak Kilmi ja stsenaarist Indrek Hargla krimifilm „Vari“, mis jutustab loo süngetest mõrvalugudest 19. sajandi lõpu Eestis, kus neid uurib armastatud luuletaja Juhan Liiv.

Algatuseks, „Vari“ filmina ei jutusta Juhan Liivi eluloost, mida paljud lootsid, aga see ei olnud ka filmitegijate kavatsus. Film keskendub ajale, kui Liivil oli juba diagnoositud skisofreenia ning kui tekkis Liivi avalikus elus paus. Nimelt oli Liiv 8 aastat avalikkuse eest peidus oma vanemate kodus Alatskivil. Sellest ajast puuduvad ka meil andmed, mida Liiv seal tegelikult tegi, teada on ainult Tuglase oletused ning ka see, et tegu oli Liivi elus kõige viljakama luuletamise ajaga.

Filmis „Vari“ on režissöör Jaak Kilmi ja stsenaarist Indrek Hargla lasknud fantaasial lennata. Nimelt kehastab nende krimipõnevikus detektiivi eestlastele teada-tuntud kurvameelne Juhan Liiv (Pääru Oja), kes aitab lahendada mõrvu kohalikul urjadnikul (Rain Simmul).

Detektiivifilmina on „Vari“ reeglipärane ning hea, kuid ei tule võibolla seda puänti, seda vau-efekti. Siiski jagub põnevust filmis lõpuni ning kõige huvitavam on jälgida Pääru Oja näideldud Juhan Liivi. Oja kaotas rolli jaoks üle 20 kilo ning uuris ka, kuidas jäljendada skisofreeniahoogude tunnuseid.

Filmis on siduvaks elemendiks Liivi luuletus „Helin“, mida filmi jooksul esitatakse osade kaupa. Luuletuse filmi põimimise idee oli suures osas Pääru Oja soovitus ning see on saanud filmis omapärase sisutõlgenduse. „Helinat“ on tõlgendatud Juhan Liivi enda skisofreeniahoogude heliks ehk müraks, millele on võimalik vaatajatel kaasa elada, heli ise on küll Liivi peas, kuid see kõlab ka tema ümber.

Nõustun Hendrik Alla väitega, et sellest, kuidas Pääru Oja Liivi luulet loeb, peaks kiiremas korras heliplaadi välja andma, vajadusel filmi helilooja Ardo Ran Varrese originaalloomingut vahele põimides. Alla soovitas küll vinüülplaati, aga mina siiski teeks šellakplaadi või hoopis Edisoni vaharulli, et luule kõlaks veelgi ajastutruumalt.

Filmi kunstiline kujundus ja heli sobisid filmi enda teemaga kenasti kokku. Lisaks nõustun Ilo Tuule Rajandi väitega, et filmi kunstilise poole suurimaks tugevuseks on sinise tonaalsusega udusse mattunud kaadrid, mis lõid paralleele gooti õudusjuttudega, kus surnuaedades jälitavad inimesi verejanulised vanakuradid.

Niisiis, miks Juhan Liiv detektiiviks? Seda väga lihtsa asja pärast. Esiteks Juhan Liiv oli kogunud ajakirjanik ning see töö nõuab oskust koguda, vahendada ning analüüsida infot ning leida infost olulisim üles. Lisaks oli Liiv ka väga suure õiglustundega ja kippus kahtlustama kõike ja kõiki. Tõsi, see kahtlustamine on osa skisofreeniast; hirm, et keegi püüab sind ennast tappa. Filmis näideldud skisofreenia mõjus väga tõepäraselt. Kas see just oli kuues meel, seda me ei tea ning ei saagi teada. Siiski aja kohta, millest meil pole infot, see 8 aastat, ei saa me väita, mis oli tõsi ning mis mitte. Näiteks põletas Liiv ka päriselus oma luulet ning on üsna kindel, et tal oli tunne, et keegi teda jälitab. Võibolla oleks pehmenanud filmi tegevust Liivi kui avaliku elu tegelase puhul asjaolu, kui Juhan Liiv oleks teinud või teeks filmi lõpus silmad uuesti lahti või teeb seda uues osas ning näeb, et kõik see oli vaimuhaiglas nähtud uni ning „Vari 2“ oleks eluloofilm, kuna Pääru Oja karakter oli tõesti laitmatu.

Filmis kasutatav keelekasutus oli ajastule iseloomulik. Nõustun Elo Kaalepiga, et mõni näitleja kannab vanad keelemaneerid eriti hästi välja. Meelis Rämmeld ei mõju kuidagi tehislikult, kui kinnitab, et pole kõrtsile „ainsatki ruuplit võlga“. Pääru Oja suus ei pane aga vanamoodsaid väljendeid õieti tähelegi. Ainult kõrva hoolega teritades võib märgata näiteks vanatestamentlikku sõnastust „mina ei pea mitte“ või korrektsest kirjakeelest lahutavat fraasi „tema on ära surenud“. Ajastutruult mõjub ka tõsiasi, et talupojaminevikuga jõumehed (Riho Kütsar, Ago Anderson) ei oska Moulin Rouge'i prantsuspäraselt hääldada.

Filmis oli ka mõned häirivad faktorid, näiteks teatav ajatelje hoomamatus: kui pika aja jooksul tegevus toimus? Luuletus „Helin“ ei olnud enne 1910. aastat kindlasti avalikkuseni jõudnud ning vaevalt Liivil endal see pikemat aega peas ketras, aga samas pole ka kindel. Lisaks jäi silma väike kunstiline viga. Kõrtsis mängitav niinimetatud karmoška ei saanud küll olla Liivi eluajal olemas, minu hinnangul võis pilli tegemisaasta olla umbes 1930, aga mitte varem. Lisaks osad sõnad, mida filmis kasutati, nagu näiteks „relv“, on Johannes Aaviku looming ning ei saanud 19. sajandil eksisteerida. Kuid vead on paratamatud ning kui poleks maailmas vigu, siis mis maailm see küll oleks.

Siinkohal soovin tsiteerida Pääru Oja ennast saatel „Hommik Anuga“: „Kui üks asi on kultuuris elus, siis võib temaga teha igasuguseid asju. Aga kui me peame hakkama vaidlema pandla või lipsu asukoha üle, siis see asi on surnud, see ei arene enam kuhugi.“ Tahan öelda, et „Vari“ inspireeris mind läbi töötama Liivi proosat, tema elulugu, mõtlema natuke rohkem tolle ajastu peale ja oma sugupuule, lihtsalt avastama väga-väga head luulet, mis jäi filmist kummitama. Selle kõige peale ütleks, et tegemist on väärt filmiga ja see tasub ära vaadata!

Andi Henn Visla

11. H